

Vergeten vrouwen

Vrouwen hadden een duidelijke inbreng in het vroege christendom. Tot de bisschop verschijnt en de kerk instituut wordt

SAM JANSE

Als de duivel ergens een hekel aan heeft dan is het wel aan maagdelijkheid. En dus moet de ongehuwde staat God wel bijzonder behagen. Dit besef was in de vroege christenheid algemeen. Het huwelijk wordt niet verboden, is ook nodig voor de voortplanting, maar de volmaakte mens is de mens die in onthouding leeft. Niet alleen de consumptie van vlees, zoals Diederik Stapel dacht, maar ook die van wijn en vooral seksueel genot stompt de mens af en leidt hem weg van de hogere, geestelijke wereld van God.

Zo vinden we het in de officiële theologie van de eerste eeuwen en nog lang daarna, maar hoe werd er buiten het circuit van geleerde mannen (en enkele vrouwen) over gedacht? Dat is voor historici altijd een lastige vraag. Van de ongeletterden is uit de aard der zaak geen letter bewaard en alleen op indirecte wijze kunnen we iets bevroeden van wat 'de gewone man' dacht en voelde. En voor 'de gewone vrouw' is dat nog problematischer.

Toch zijn er geschriften die ons enig inzicht verschaffen in de denk- en gevoelswereld van deze 'gewone mensen': christelijke romans uit de eerste eeuwen van de kerk. Bijvoorbeeld 'Paulus en Thecla' en 'Het verhaal van Xanthippe, Polyxene en Rebecca'. De schrijvers en lezers moeten natuurlijk wel enigszins geletterd zijn geweest, maar hun boeken komen uit een eenvoudiger milieu.

Vlot leesbare boeken, maar je zou meer willen horen over de fascinatie voor maagdelijkheid

Ook analfabeten zullen met smaak en stichting geluisterd hebben naar het verhaal van Thecla, een jong meisje dat op het punt staat te trouwen en dan Paulus hoort spreken. Hij wint haar voor het evangelie, ze besluit hem te volgen en in onthouding te leven. Uiteindelijk groeit ze uit tot zelfstandig prediker. Niet de onthouding was omstreden, wel haar rol als vrouwelijke evangelist.

Hoewel, in het allereerste begin hebben vrouwen een later onderschatte en verdoezelde rol gespeeld bij de verspreiding van de christelijke boodschap.

Classicus Vincent Hunink heeft de genoemde vroegchristelijke romans vertaald, van aantekeningen en een nawoord voorzien. De inleiding bij : 'Vrouwen naast Paulus' is van de hand van Fik Meijer, bekend van populariserende boeken over de Oudheid.

Meijer gaat in op de vraag of Paulus inderdaad de vrouwenhater is die in hem gezien wordt en komt tot een nogal mild eindoordeel. Hij wijst erop dat Paulus vele vrouwelijke medewerkers had, dat hij een en ander zegt over de gelijkheid van man en vrouw, en dat het nog maar de vraag is of de vrouwonvriendelijke woorden over vrouwen die in de gemeentesamenkomst moeten zwijgen, wel echt van Paulus zijn of een latere toevoeging vormen.

De twee romans zijn vlot te lezen, mede dankzij de vertaler. 'Paulus en Thecla' was al eerder vertaald, maar 'Het verhaal van Xanthippe, Polyxene en Rebecca' ligt nu voor het eerst in het Nederlands voor ons. Literaire hoogstandjes zijn het niet, zeker het laatste boekje niet, maar wel interessant als doorkijkjes naar mensen uit vroeger eeuwen.

Over vrouwen in de Oude Kerk gaat ook het boek van Kate Cooper, 'Band of Angels'. Het

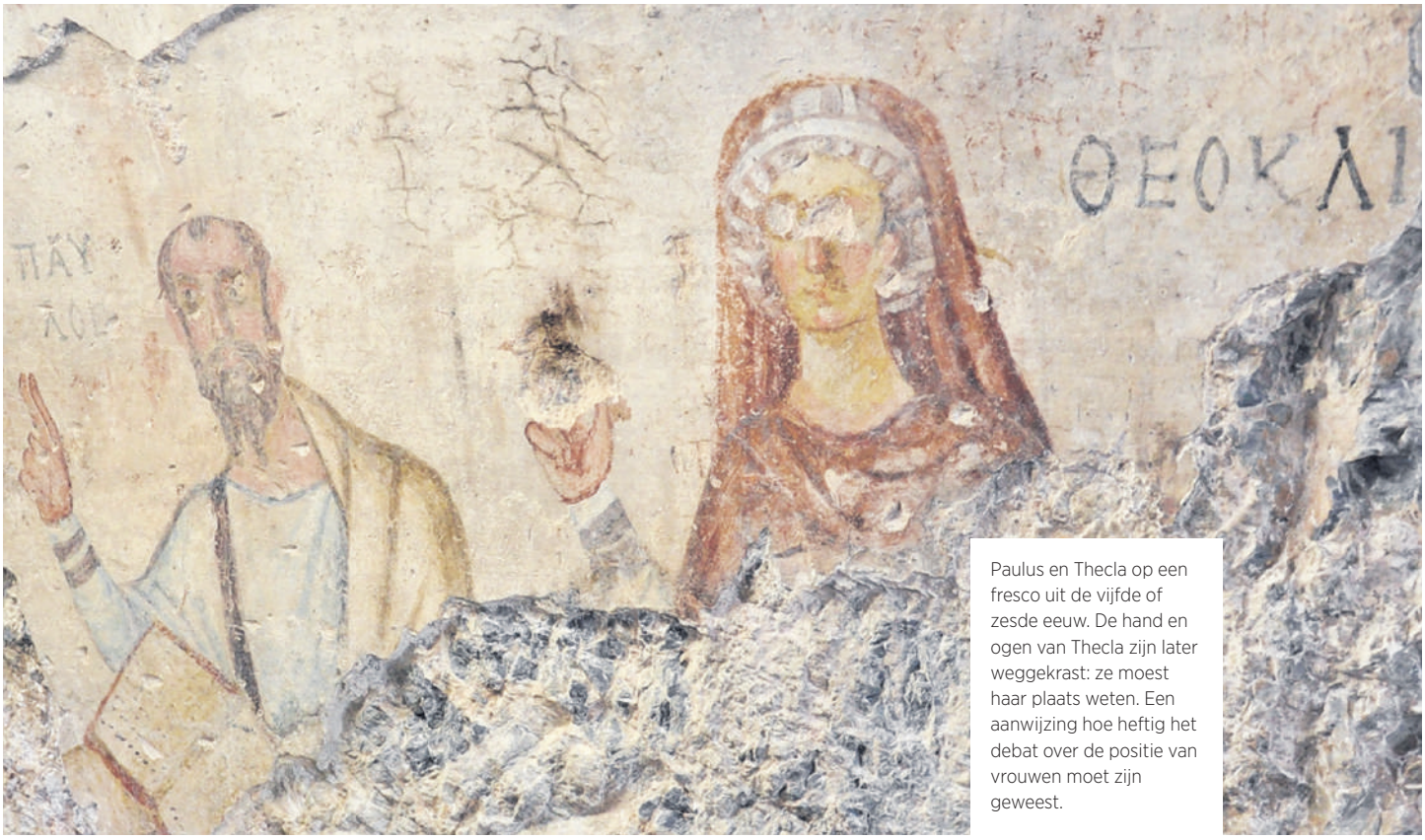

Paulus en Thecla op een fresco uit de vijfde of zesde eeuw. De hand en ogen van Thecla zijn later weggekrast: ze moest haar plaats weten. Een aanwijzing hoe heftig het debat over de positie van vrouwen moet zijn geweest.

biedt geen vertalingen, maar een analyse van de plaats die veelal vergeten vrouwen in het vroege christendom hebben gehad.

Cooper begint met de vrouwen rondom Paulus en diens oordeel over vrouwen, waarbij ze tot ongeveer dezelfde conclusies komt als Fik Meijer. Dat vrouwen in de politiek een dominante rol konden spelen wisten we wel, maar het wordt goed geïllustreerd aan de hand van Pulcheria, de maagdelijke zuster van keizer Theodosius II van Constantinopel, die in deze stad de Mariaverering zeer bevorderde en als aardse icoon van deze maagd daar ook zelf politiek profijt van trok. Of deze politica tot de 'Band of Angels' behoorde, is nog maar de vraag.

Cooper, die klassieke Oudheid doceert in Manchester, schrijft onderhoudend. Ze heeft niet alleen een boek voor historici en theologen willen schrijven, maar ook voor geïnteresseerde lezers buiten deze kring.

Een minpunt is dat de stof wat rommelig geordend is. In het hoofdstuk over Helena, de moeder van keizer Constantijn, gaan de meeste pagina's over andere figuren. Cooper vertelt graag 'naar aanleiding van', hetgeen de opzet van het boek niet altijd ten goede komt.

Ze laat goed zien dat vrouwen in het prilste begin van de kerk een duidelijke inbreng hadden. In een wat losse, charismatische setting, waarin rollen niet vastliggen en iedereen de Geest kan krijgen, ligt dat ook voor de hand. Ook de situatie van de huiskerk werkte daaraan mee: de gemeente kwam bijeen in het huis waar een matrone de scepter zwaaide. Als de bisschop verschijnt en de kerk meer instituut wordt, en zeker als er echte kerken verrijzen, moet de vrouw een grote stap terugdoen.

Historici herkenden enige tijd geleden al het nut van sociologische methoden voor hun vakgebied. Bij Cooper zien we dat ook terug.

Aardig is hoe ze het boek inzet met een jeugdherinnering: het leven op het platteland in behoudend, christelijk Alabama, waar officieel de mannen de lakens uitdelen, maar in de praktijk vrouwen de beslissingen nemen.

Coopers studie is eigenlijk geschreven vanuit de werkhypothese: zou dat ook in het vroege christendom niet het geval kunnen zijn? Zouden vrouwen, ook in de tijd waarin de kerk meer instituut wordt en mannen de exclusieve officials worden, toch niet meer invloed en inbreng hebben gehad dan we op het eerste gezicht denken?

Graag had ik in beide boeken iets meer gehoord over de toenmalige fascinatie voor de maagdelijkheid. Waar liggen de wortels? Welk mensbeeld zit er achter? Is het niet tragisch dat de intellectuele ontwikkeling van de vrouw eigenlijk alleen mogelijk was door het offer van de onthouding? Cooper schrijft er nogal argeloos over terwijl ze doorgaans een waardeoordeel niet schuwt.

De illustratie op de cover van 'Vrouwen naast Paulus' laat goed zien hoe heftig het debat over vrouwen in kerk en samenleving moet zijn gevoerd. Een fresco uit de vijfde of zesde eeuw laat Paulus en Thecla zien, allebei met opgeheven hand, dus in de spreekmodus. Maar de hand en de ogen van Thecla zijn weggekrast. We weten niet in welke eeuw. Werd ze te ketters óf te parmantig gevonden?

Ze moest in elk geval haar plaats weten.

Vincent Hunink: Vrouwen naast Paulus. Twee romans uit het vroege christendom. Ingeleid door Fik Meijer. Damon, Budel; 128 blz. € 14,90
Kate Cooper: Band of Angels. The Forgotten World of Early Christian Women. Atlantic Books, Londen; 342 blz. € 27,99